

VÝKLADOVÁ STANOVISKA K NOVELE ZÁKONA O VÝZNAMNÉ TRŽNÍ SÍLE

§ 1 odst. 2, § 10a - Rozhodné právo a příslušnost dozorových orgánů v přeshraničních věcech

Účinné od 1. 1. 2023

Rozhodné právo a příslušnost dozorových orgánů v přeshraničních věcech ve spojení se zákonem o významné tržní síle

Přeshraniční vztahy subjektů v zemědělském a potravinovém řetězci nabývají vzhledem k jednotnému vnitřnímu trhu Evropské unie na důležitosti. V běžných B2B vztazích bývá podnikatelům umožněna volba rozhodného práva a případně i volba příslušnosti soudu k řešení sporů ze smlouvy, včetně možnosti arbitrážních doložek. Vzhledem k rostoucímu přeshraničnímu obchodu považuje Úřad za žádoucí vyjádřit se, jak do této volby vstupuje zákon o významné tržní síle. Současně Úřad v odstavcích níže doplňuje, že použitou právní úpravu může ovlivňovat i možnost volby místa podnětu (stížnosti), kterou umožňuje Směrnice o UTP.

I. Volba práva

Vnitrostátní právní předpisy všech států Evropské unie umožňují subjektům, jež uzavírají smlouvu v rámci obchodního styku, provést volbu rozhodného práva (hmotného práva, jímž se bude řídit smlouva). Jako volba práva je chápán shodný projev vůle účastníků určitého právního vztahu, že jejich vztah se bude řídit právním řádem, na kterém se strany shodly. Úprava volby práva je v evropských státech obsažena v Nařízení Řím I¹, které je přímo použitelné a má aplikační přednost před vnitrostátní úpravou zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení v článku 3 stanovuje běžné podmínky, které musí podnikatelské subjekty splnit, pokud hodlají ve vztazích s mezinárodním prvkem provést volbu práva, kterým se bude řídit uzavíraná smlouva.

1. Volba práva musí být uvedena výslovně nebo musí vyplývat bez pochybností z ustanovení smlouvy, případně z okolností případu. Není přípustná volba práva konkludentně – tzv. mlčky, aby byla splněna povinnost písemnosti doložky. Přípustným zněním doložky o volbě práva, která je učiněna výslovně, může být například: „Tato smlouva se řídí českým právem.“
2. Volbu práva lze učinit pro celou smlouvu nebo pouze její část, je však důležité, aby z ustanovení ve smlouvě bylo jasné patrné, na kterou část smlouvy se volba práva uplatní. Například: „Otázky, které nejsou smlouvou upraveny, se řídí českým právem.“
3. Strany mohou volbu práva kdykoliv změnit. Volba není omezena pouze na právo členských států, je možné, aby si strany zvolily i právo nečlenského státu, je však nutné, aby se jednalo o existující právní řád, jež je mezinárodně uznávaný.

Volbu práva je možné učinit tak, že si strany zvolí obecně právo určitého státu („*Smlouva se řídí českým právem.*“) nebo zvolí konkrétní právní předpis („*Otázky ve smlouvě neupravené se budou řídit českým občanským zákoníkem.*“), kterým se bude smluvní vztah řídit. V případě, že by si strany zvolily právo odkazem na některý z právních předpisů dané země a úprava v daném předpise nebyla,

¹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).

případně byla rozprostřena do více předpisů daného právního řádu, bude doložka vykládána v závislosti na vůli stran – bude tím zvoleno právo země, na jejíž právní předpis bylo doložkou o volbě práva odkazováno. Úprava volby práva tedy dává smluvním stranám široké možnosti, jak spravovat právo, jímž se bude smluvní vztah řídit.

Volbou rozhodného práva se podnikatelské subjekty v přeshraničním obchodním styku často chtějí vyhnout přímému použití Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (tzv. Vídeňská úmluva z roku 1980, zkráceně CISG), která obsahuje přednostní úpravu pro vztahy mezi podnikateli, kteří pocházejí ze států, které jsou členy smlouvy, a to např. z důvodu značné obecnosti úpravy práv a povinností stran v Úmluvě a nepříliš nejednotné judikatury, kterou tvoří soudy různých států. Tato úmluva je jakýmsi mezinárodním zákoníkem kupní smlouvy a má subsidiární charakter. Úmluva CISG byla doposud ratifikována 95 státy světa a i Česká republika je její smluvní stranou. Bez adekvátní volby rozhodného práva nebo alespoň vyloučení CISG se tak velká část přeshraničních vztahů českých subjektů bude řídit právě Úmluvou CISG.

Je nutné upozornit, že úprava Nařízením Řím I neumožňuje tzv. hypotetickou volbu práva. Účastníci v takovém případě neprovádí volbu práva, ale volbu práva provede osoba, která bude určitý vzniklý spor rozhodovat – takovou osobou může být soudce, případně rozhodce². Daný postup není považován za volbu práva, jelikož zde není výslovná vůle stran si právo zvolit.

V případě, že by doložka volby práva byla uzavřena neplatně (odkaz na neexistující právní řád, z doložky nevyplývá, jaké právo bylo zvoleno apod.), nebude tím ovlivněna platnost celé smlouvy – ta bude i nadále platná (v případě, že některá část nebude zakládat její celkovou neplatnost).

Ačkoliv bude volba práva nejčastěji využívána mezi dodavateli a odběrateli, kteří mají každé sídlo v jiném státě, a mezinárodní prvek bude stanoven na základě subjektů, bude volba práva jednou z možností, jak určit právo, kterým se bude daný vztah řídit. Není však zcela vyloučeno, aby si i subjekty, které mají sídlo ve totožné zemi, a fakticky by se jejich vztah řídil právem země jejich sídla, zvolily právo, kterým se bude právní vztah mezi nimi řídit. V takovém případě by se na právní vztah mezi subjekty aplikovalo zvolené právo. Nikoliv však v celém rozsahu právního řádu – volbu práva není automaticky možné chápat jako vyloučení práva, které by se na vztah jinak použilo³.

V případě volby práva je však zásadní, že na právní vztah budou nadále použity tzv. imperativní normy právního řádu, který by se na vztah jinak použil, pokud by právo nebylo zvoleno (např. čl. 9 Nařízením Řím I, § 3 zákona o mezinárodním právu soukromém apod.). Imperativní normy, jak bude popsáno níže, lze chápat jako záruku ochrany veřejných zájmů státu, jehož právo by se použilo, pokud by si strany nezvolily právo jiné. Lze je připodobnit ke kogentním normám domácího právního řádu, které nelze vyloučit vůlí smluvních stran, protože představují nepřekročitelné mantinely vyplývající z hodnot právního řádu. Případná volba rozhodného práva tak není volbou absolutní, ale volbou omezenou právě imperativními ustanoveními.

Zákon o významné tržní síle jako imperativní norma

² V případě, že si strany dohodnou, že budou jejich spory řešeny rozhodcem (viz dále).

³ Takové právo je zjišťováno na základě kolizních norem, které obsahují výčet způsobů, jakým lze rozhodné právo zjistit.

Ve vztahu k volbě práva je nutné pamatovat na imperativní normy právního řádu, který by se byl býval použil, pokud by nebylo právo stranami zvoleno. Imperativní normy je možné chápat jako právní ustanovení, jež se použijí vždy, bez ohledu na zvolené právo. Imperativní normy fakticky nepodléhají kolizním normám, respektive v jejich případě nejsou kolizní normy aplikovány a aplikaci imperativních norem není možné odsunout. Podle článku 9 odst. 1 Nařízení Řím I se za imperativní ustanovení považují ustanovení, jejichž dodržování je pro stát důležité z hlediska ochrany jeho veřejných zájmů – politického, společenského a hospodářského uspořádání, a to do té míry, že je vyžadováno jejich použití v jakékoli situaci, která spadá pod působnost takových norem, bez ohledu na rozhodné právo, které by se jinak na smluvní vztah použilo dle nařízení.

Za imperativní normy lze dle definice uvedené výše považovat i ustanovení, která ukládají povinnosti ve smyslu zákona o významné tržní síle. Zákon, respektive jeho ustanovení jsou považována za imperativní normy zejména proto, že je úpravou nekalých obchodních praktik sledován veřejný zájem ochrany dodavatele jako slabší smluvní strany na výslovně určeném trhu se zemědělskými produkty a potravinářskými výrobky. Zákon, respektive jeho ustanovení budou v praxi aplikována i v případě, že si strany ve smlouvě zvolí i jiné rozhodné právo, než je právo české – díky tomu bude naplněn požadavek ochrany veřejných zájmů státu, jehož český právní řád by jinak ve vztahu mezi stranami nebyl použit.

Tento závěr přímo potvrzuje i ustanovení § 1 odst. 2 zákona o významné tržní síle, podle něhož se dle zákona o významné tržní síle posuzují nekalé obchodní praktiky bez ohledu na to, kde byly uskutečněny, a bez ohledu na rozhodné právo smlouvy mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem, pokud jejich účinky nastaly nebo mohou nastat na území České republiky.

Zákon zde pro imperativnost české právní úpravy nekalých praktik přidává podmínku účinků praktik na území České republiky. Tato podmínka bude naplněna, je-li alespoň jednou ze stran obchodu český dodavatel nebo český odběratel, popř. je subjekt zřízený podle českého práva součástí aliance. Teorie účinků však má význam i např. pro tzv. vrcholné dohody, kdy nadnárodní mateřské společnosti, které v České republice vytvářejí dceřiné společnosti, uzavírají dohody o rámcových podmínkách, které se dotknou i území České republiky tím, že jsou uplatňovány právě dceřinou společností.

II. Prorogace soudu

Vedle volby rozhodného práva právní předpisy obecně podnikatelům umožňují též volbu sudiště (fóra), kde bude posuzován právní spor stran smlouvy. Tato volba může představovat zásadní ulehčení vedení sporu pro jednu ze stran, neboť zvolený soud zpravidla používá domácí procesní předpisy a jednacím jazykem je jazyk státu soudu, čímž druhé straně vznikají značné transakční náklady, které ji odrazují od vedení sporu. Prorogace se za stanovených podmínek (tzv. arbitrabilita sporu⁴) může týkat i rozhodčích orgánů, jejichž úprava procesu bývá ještě volnější a navíc za určitých podmínek (pověření obou stran) mohou tyto instituce rozhodovat i jen podle zásad spravedlnosti namísto hmotného práva konkrétního státu.⁵

⁴ § 2 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Např. § 9 Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky.

Právním předpisem, který upravuje možnost volby sudiště, je v případě států Evropské unie Nařízení Brusel I bis.⁶ Základním subsidiárním pravidlem podle tohoto nařízení je podání žaloby ve státě bydliště žalovaného (čl. 4). Vedle toho však nařízení uvádí i zvláštní pravidla pro určení příslušnosti soudu. V rámci těchto pravidel Nařízení Brusel I bis umožňuje též ve vztazích s mezinárodním prvkem, aby si strany při splnění určitých základních podmínek zvolily soud, který bude řešit případný spor – tzv. prorogace soudu (čl. 25). Soud, který si strany zvolí, se musí nacházet na území některého z členských států. Prorogační doložka musí být, stejně jako v případě dohody o volbě práva, písemná a ve formě odpovídající zavedené praxi a obchodním zvyklostem. Platnost doložky je posuzována podle práva soudu, který má podle doložky rozhodovat.

Prorogační doložka je nástrojem, který může být v určitých případech smluvního vztahu mezi dodavatelem a odběratelem s významnou tržní silou ku prospěchu obou stran tím, že může snížit náklady v případě sporů řešených soudně, a to např. díky možnosti stanovit si soud, který je pro obě strany vztahu dostupnější, co se dopravy týče.⁷ Může se však jednat i o nástroj, který bude zakládat výrazný nepoměr práv a povinností mezi stranami v neprospěch dodavatele tím, že si odběratel prosadí místní příslušnost soudu, který je pro něj nejvýhodnější, přičemž pro dodavatele nebude umístění soudu příhodné.

Proto je nutné v případě sjednávání prorogační doložky brát ohled na přiměřenost jednání a vliv takové doložky na rovnováhu práv a povinností smluvních stran. V případě, že by prorogační doložka v souvislosti s dalšími podmínkami smlouvy zapříčinila výraznou nerovnováhu postavení smluvních stran v neprospěch dodavatele, mohla by tím být naplněna skutková podstata některé z nekalých praktik uvedených v zákoně o významné tržní síle. Bude-li tedy místní příslušnost soudu určena, s ohledem na všechny skutečnosti případu, ve prospěch odběratele s významnou tržní silou, může Úřad u smluv, jejichž účinky se projevují na území České republiky, hodnotit případnou míru nerovnováhy v právech a povinnostech stran.

⁶ Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

⁷ Nejčastěji se bude pravděpodobně jednat o soud, který mají obě strany v podobné vzdálenosti.

III. Volba práva z pohledu zákona o významné tržní síle

K přeshraničnímu uplatňování práva patří také otázka volby dozorového orgánu, který bude konkrétní nekalou obchodní praktiku odběratele s významnou tržní silou šetřit, a to s využitím svých národních právních předpisů. Dodavateli je ve čl. 5 odst. 1 Směrnice o UTP, kterou transponuje zákon o významné tržní síle, umožněno, aby podal svou stížnost (podnět) buď donucovacímu orgánu členského státu, v němž je usazen, anebo donucovacímu orgánu členského státu, v němž je usazen odběratel podezřelý z nekalé obchodní praktiky. Toto oprávnění zakládá povinnost dozorových orgánů šetřit nejen podněty ze strany českých osob, ale i zahraničních osob, které s takovými osobami spolupracují. Vzhledem k různorodosti národních právních úprav (harmonizován byl pouze minimální standard) dodavatel v podstatě získává možnost vybrat si právní úpravu, která se uplatní na jednání odběratele.

Přeshraniční pravomoci dozorových orgánů

Při aplikaci zákona o významné tržní síle tedy není vyloučeno, aby zahraniční subjekt dodavatelsko-odběratelského vztahu podal podnět na nekalé obchodní praktiky odběratele s významnou tržní silou českému Úřadu. Bude-li domnělým poškozeným zahraniční subjekt, bude Úřad posuzovat, zda se tvrzené škodlivé jednání svými účinky dotýkalo území České republiky. Pokud Úřad dospěje k názoru, že se jedná o případ spadající do působnosti zákona o významné tržní síle, zahájí v dané věci šetření s cílem zjistit, zda byl spáchán přestupek v podobě nekalé obchodní praktiky podle zákona o významné tržní síle. Zároveň není vyloučeno, aby poškozený subjekt podal podnět u orgánu státu, který je odlišný od jeho sídla. Tento cizozemský dozorový orgán pak bude šetřit podnět podle svých národních předpisů.

Šetření nekalých obchodních praktik Úřadem může mít přeshraniční rozměr. Takové šetření je nicméně omezeno státní suverenitou, kdy dozorový orgán jednoho státu zásadně nemůže uplatňovat svrchovanou moc na území druhého státu (např. provádění místního šetření). Proto zákon o významné tržní síle v § 10a zakotvuje možnost vzájemné spolupráce dozorových orgánů. Pokud je tedy Úřad cizím dozorovým orgánem požádán, poskytne zahraničnímu dozorovému orgánu potřebnou součinnost při šetření nebo řízení s tím, že při těchto úkonech vůči subjektům na svém území postupuje, jako by se jednalo o dozor na národní úrovni. Součinnost cizích dozorových orgánů s Úřadem upravuje na základě čl. 8 Směrnice o UTP národní právní úprava každého z členských států. Úřad proto může i v těchto typech šetření postupovat efektivně a např. požádat cizí dozorový orgán o pomoc s doručováním žádosti o informace v přeshraničním šetření.